

SZENTMIHÁLYI GERGELY

BESZÉLGETÉSEK AZ ELKÉSETT BÁNATOK
ÉS A MAGÁNY HÓMEZŐINSzvetlana Alekszijejics: *Elhordott múltjaink*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015, 598 oldal

„Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg, tanácsnok úr, hogy minden szélhámos az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvéreinek se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget. Bepiszkolják családi szentélyeiket, kirúgják feleségeiket, nem törődnek apjukkal, anyjukkal, gyermekeikkel, de szeretik az emberiséget. Nincs is ennél kényelmesebb valami. Végre semmire se kötelez. Soha senki se jön elém, aki úgy mutatkozik be, hogy én az emberiség vagyok. Az emberiség nem kér enni, ruhát se kér, hanem tisztes távolban marad, a háttérben, dicsfényvel fennkölt homlokán. Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség.”

(Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*)

Szvetlana Alekszijejics belarusz író nő kötetei hosszú kihagyás után – nemzetközi sikerének és 2015-ös irodalmi Nobel-díjának köszönhetően – sorban jelennek meg magyarul is, elsősorban az Európa Könyvkiadó révén. Az író nő *Elhordott múltjaink* című munkája egy átfogó horizontú könyvciklus utolsó darabja. Legelső könyvével – *Nők a tűzvonalban*, amely 1985-ben még másik címmel jelent meg magyarul: *A háború nem asszonyi dolog* – megalapozta saját stílusát és jellemző témaválasztásait; már itt is megjelenik mind sajátos monológokon, interjúkon alapuló prózája, mind a szovjet emberrel és a háborúkkal, emberi sorstragédiákkal foglalkozó szemlélete. A *Nők a tűzvonalban* című dokumentumkötete olyan szovjet nők visszaemlékezéseit mutatja be, akik a II. világháborúban katonaként vagy az egészségügyi személyzet soraiban a frontra vonultak. A ciklus második része az előző kiegészítő párja: az *Utolsó tanúk* a világháborút gyerekként átélt emberek rövid, sokszor töredékes visszaemlékezéseit tartalmazza, egy gyermekkor nélküli időszak megindító lelki látteleit. Következő kötete, az Oroszországban nagy visszhangot kiváltott (és sok támadást is kapott) *Füvek cinkkoporsóban* a Szovjetunió afganisztáni hadjáratának érintetteivel – katonákkal, özvegyekkel, anyákkal – készült interjúkat tartalmaz. Ezt a *Csernobili ima* követte, amely mellbevágóan ábrázolja a csernobili tragédia következményeit pusztán azáltal, hogy megszólaltatja a sokáig agyonhallgatott katasztrófa elhárítására odarendelt tűzoltók, vagy önkéntes (!) kárelhárítók hozzátartozóit, és a korábban a sugárterheléssel terhesen élőket. Az *Elhordott múltjaink* a ciklus záróakkordja, a nagy átalakulás dokumentum- vagy riportregénye. Azé az időszaké, amely évtizedeket ölel át, mert nemcsak a Szovjetunió felbomlásához kapcsolódó és az azt megelőző időszak politikai várakozásai, hanem a politikai átalakulás utáni csalódás és kiábrándultság, majd ezt követően a kommunizmus iránti nosztalgia is megjelenik benne.

Alekszijejics írói gondolkodásának középpontjában a szenvedés emberre gyakorolt hatásainak vizsgálata áll. Ám munkamódszere nem az elemzés, csak csendben ül a „sarokban”, és engedi beszélni az emlékezőt. Ez az írói megközelítés azt is magában hordozza, hogy kevés teret enged a szerző saját gondolatainak (ezek tényleg csak nagyon érintőlegesen jelennek meg, legjobban a záró részben, melyben maga is interjúalannyá válik), és a cél szinte kizárólag a beszélők mondanivalójának dokumentarista jelleggel való megőrkötése. A szövegek ugyanakkor nem nélkülözik a szépirodalmi színeket sem.

Alekszijejicsnek van néhány, az elbeszélés szövetén rendszeresen átütő kulcsfogalma és vezérmotívuma. Ilyenek a nagy Utópiának is nevezett kommunista rendszerhez való változatos viszony, a háborúk emlékei, a küszködés az éhséggel, a harc a napi megélhetésért, a nemzetiségek közti horrorisztikus összecsapások a tagköztársaságok függetlenedésekor, a férfiak iszákossága, a rendszerváltást övező általános kiábrándultság. Több emlékezőnél is felbukkan az új vadkapitalista elit dózsölésének szembeállítását a szocialista ember szerénységével és idealizmusával. Visszatérő elem a gyötrelmek, a testi és főleg a lelki kínok bemutatása, a különböző emberi kálváriák vad szomorúsága, amely különösen abszurdá válik, amikor olyan egykori kínzások áldozatai beszélnek. Akik nemhogy nem ábrándultak ki a kommunista rendszerből saját és családjuk szenvedései ellenére, hanem maguk is bűnösök voltak. 2015-ös irodalmi Nobel-díjának átadóján elmondott beszédében Svetlana Alekszijejics azt mondta: „Nem a gáz, meg az olaj: a szenvedés a mi igazi nemzeti erőforrásunk. Ez az egyetlen dolog, amit képesek vagyunk folyamatosan előállítani.” És az *Elhordott múltjainkat* olvasva az ember valóban könnyen hasonló következtetésre jut. A könyvben egy helyütt azt mondja az egyik visszaemlékező: „A művészet szeret a halállal foglalkozni, az orosz művészet különösen. Az áldozat és az erőszakos halál kultusza a vérünkben van. A halálba hajszolt hős” (178). Ez egyébként tökéletesen illik Alekszijejicsre is: van valami szinte kéjes mazochizmus abban, ahogy olyan társadalmi és családi sebeket tép fel, amelyek neki magának is fájdalmakat okoznak.

Az egyik interjúban a beszélő egy nagyon találó megállapítást tesz: „Folyton a szenvedésről beszélünk... Ez a mi utunk az életpasztyalathoz. A nyugatiakat naivnak látjuk, mert ők nem szenvednek. Minden pattanásra akad megfelelő pirulájuk. Mi viszont légerekben ültünk, a háborúban megtöltöttük az anyaföldet a halottainkkal, Csernobilban pusztá kézzel rakodtuk a hasadóanyagot. Most meg itt ülünk a szocializmus romjain. Mint a háború után. Olyan nyüzögtek, olyan összetörtek vagyunk. Megvan a saját nyelvünk. A szenvedés nyelve” (46). A kötet egyébként tele van hasonló, nagyon sarkos, de egyúttal axiomatikus kijelentéssel, amelyek mind közelebb viszik az olvasót az „orosz lélek” megértéséhez. Egy olyan nemzeti karakterológiához, amely a túlélés kényszeréből ugyanúgy táplálkozik, mint a hősiesség önfeláldozásából. A szenvedés körforgásából való kilépés lehetetlensége éppúgy jellemző rá, mint az, hogy az élelmesség, a végtelen praktikum a vakhittel és a fenntarthatatlan idealizmussal jár párban.

Alekszijejics ügyelt arra, hogy a visszaemlékezések többszólamúak legyenek: szerepelnek a kommunizmus bukása felett örvendezők, egykori áldozatok, akiknek vagy valamelyik családtagjuk, vagy akár ők maguk megjárták a légereket, a fejüket a változások közepette csak kapkodó, semmit nem értő „kisemberek”, és olyanok is, akik dühödt hittel tartanak ki amellett, hogy az előző rendszer igenis igazságos volt. Ez utóbbiak megszólalásait a legnehezebb elfogulatlanul kezelni. Döbbenetes relativizálásoknak lehetünk ugyanis a tanúi, miközben a

múltból a terrornak és az embertelenségnek tartarozsi mélységei tárulnak fel. Ezekről olvasva nehéz elképzelni, hogy a túlélők hogyan tudták ép eszüket megőrizve folytatni az életüket. És persze nem hiányoznak a kötetből a jellegzetes (mondhatnánk: kelet-európai) abszurdba hajló történetek tucatjai. Az egyik megszólaló férfi feleségét még a háború előtti szocializmus idején feljeleníti a szomszéd, mert a feleség nővére külföldön él (értsd: a breszt-litovszki béke után Lengyelországhoz kerülő belarusz területen), tehát eleve gyanús. A feleségét letartóztatják, majd valamivel később a férfit is, mert nem jelentette fel a saját házastársát. Ez az ember azonban öregkorára is csak úgy gondolja, hogy nem a Párt tehet erről, csak Jezsov¹ és a hasonló „rossz” emberek. Kegyetlenül megkínózzák, aztán végül az enyhülés (és Jezsov kivégzésének évében) szabadon engedik, de örökre rajta marad az „ellenforradalmi szimpatizáns” pecsétje, pedig ő töretlenül hisz tovább a rendszerben. Mikor kitör a háború, alig várja, hogy a frontra mehessen harcolni és tisztázhassa a nevét. A frontra csak hosszasan könyörgések után (akkor is csak Kijev eleste, Sztálingrád vérgőzös emberdarálója idején) engedik, de ott is csak áruló kutyaként kezelik. Végül a háborúból sebesülésekkel hazatérve visszakapja a párttagkönyvét, de a felesége addigra meghal valamelyik lágerben. És ő mégis boldog. Saját maga mondja utólag: csak a vallás logikája alapján lehet megítélni ezt a hitet a kommunizmus eszményében. Raymond Aron *Az értelmiség ópiuma* című könyvének elején szerepel egy mottó Simone Weilől, ami tökéletesen rímel erre: „A marxizmus valójában vallásos jellegű, mégpedig a szónak a legtisztátalanabb értelmében. Többek között megvan az a közös vonása a vallási élet alacsonyabb formáival, hogy – Marx igencsak találó szavai szerint – állandóan a nép ópiumának használták.”

Egy másik visszaemlékező megemlíti egy korábbi belügyes lágerőr valamelyik újságban megjelent levelét, amelyben az elpanaszolta, hogy neki tizenöt évig kellett őriznie a „nép ellenségeit” hóban, fagyban, forróságban, szúnyogok között. Amire az egykori foglyok hamarosan válaszoltak is, ha már a fagyról van szó: ők inkább arra emlékeznek, az örök hogyan locsolták le a mínusz negyvenfokos hidegben azokat, akik nem teljesítették a napi normát, és hogyan vált belőlük jégszobor tavaszig. A forrósággal kapcsolatban pedig arra emlékeznek legjobban: valakit a belügyesek meztelenre vetkőztetve egy fához kötöztek, és a böglyök anynyira ellepték, hogy néhány nap múlva már csak a csontok maradtak belőle.

Egy harmadik abszurd történet azt a racionálisan nehezen felfogható helyzetet mutatja be, amikor egy férfit tízévnnyi bányamunkára ítélték. Az áldozat a Gulág lágerrendszer egyik legendás bányavárosába, Vorkutába került. A feleségével való kapcsolattartást sem engedélyezték neki, az asszony pedig öngyilkos lett. A férfi emberi roncsként tért vissza a bányából, visszaült ugyanabba a munkakörbe a gyárba, ahonnan elvitték, ugyanahhoz az asztalhoz – szemben azzal a kollégájával, aki feljelentette. Folytatta a munkáját, miközben mindenki, így ő is pontosan tudta, hogy az illető felelős a szenvedéséért. Nem változott semmi, a férfi ugyanolyan, a kommunizmus által megkövetelt életet élt, mint azelőtt, és továbbra is egy asztalnál ivott azzal, aki a Gulágra juttatta. A táborvilágnak egyébként Szolzsenyicin mellett van

¹ Nyikolaj Ivanovics Jezsov egykori belügyi népbiztos. Gúnyneve: a „véres törpe”. Sztálin egyik leghűségesebb embere, a tisztogatások és kínzások legfőbb és szadista levezénylője, rengeteg szerencsétlent saját kezűleg ölt meg. Végül ő maga is kegyvesztett lett és kivégezték. Arról is elhíresült, hogy halála után Sztálin utasítására még a fényképekről is el kellett tüntetni.

egy kevésbé híres írója is, Varlam Salamov. A zürjén származású író, akinek az életművében szintén megfigyelhető ez az ellentmondásosnak tűnő attitűd: tizenhét év láger után is hisz a szovjet rendszerben (bár antisztálinista).

Az *Elhordott múltjaink* egyik kimondott-kimondatlan tanulsága, hogy olyan emberek, akik az életük egy jelentős részében egy utópiában hittek, bármilyen szörnyűségeket láttak is maguk körül ennek az ideológiának a nevében, bármilyen igazságtalanságokat éltek át ők maguk is, nem hajlandók feladni az eszmébe vetett hitüket. Ugyanis belül sokszor úgy érzik, hogy ez visszamenőleg érvénytelenítené és értelmetlenné tenné életük nagy eseményeit. Fájdalmas ugyanis belátni, hogy az, amihez sokszor az életüknél is jobban ragaszkodtak (mert a kommunizmus kiválóan kihasználta a nagy orosz virtust: a mártírhalálra való hajlamot), nemcsak hazugság volt, hanem a barbár és velejéig gonosz terror önfeledt uralma. Az idősebbek, az eszme „fiatalkora”, vérbő, idealista, de mégis erőszakos utópizmusa idején életük meghatározó részét leélők között pedig különösen erős ez a „mágikus romantika” – nem tudják elképzelni az életüket nélküle. Ráadásul az önfeláldozás nemzeti sajátosságként való piedesztálra emelését a szovjet rendszerben a végletekig fokozták. Az egyik interjúalany keserűen vall erről saját apjával kapcsolatban: „Ó, apa arról álmodozott, hogy egyszer egy tank alá ugrunk... Azt akarta, hogy gyorsan nőjünk fel, és jelentkezzünk önkéntesnek a háborúba. Háború nélkül el sem tudta képzelni az életet. Hősökre van szükség! És hőssé csak háborúban válhat az ember, és ha valamelyikünknek ellőtték volna mindkét lábát, mint Alekszej Mereszjevnek, apa boldog lett volna. Nem élt hiába... Remekül alakult! Ez ám a siker! És... azt hiszem, ha megszegttem volna az eskümet, és meghátrálok a harcban, saját kezűleg hajtotta volna végre a halálos ítéletemet. Mint Tarasz Bulba! »Én nemzettek, én is öllek meg!« Apa az elveinek élt. Nem is volt ember. A Hazát elvakultan kell imádni. Feltétel nélkül! Egész gyermekkoromban ezt hallgattam. Az élet csak arra való, hogy a Hazát védjük... De engem sehogy sem sikerült háborúra programoznia, nem éreztem sürgető szükségét arra, hogy a testemmel tömjem be a rést a gáton, vagy ráhasaljak egy aknára. Nem szerettem a halált” (450).

A könyv másik nagy (de dokumentumregény-jellegéből fakadóan csak implicit módon megjelenő) tanulsága: a szocializmust olyan módon váltotta fel a kapitalizmus, hogy az a kezdeti lelkesedés ellenére rengeteg embert undorral és kiábrándultsággal töltött el. A beszámolók visszatérő eleme a törtétek kíméletlen, gyalázatos túlburjánzásának, az anyagiasság és a fogyasztási cikkek giccses násztáncának felemlegetése.

Mivel az orosz „karikatúrakapitalizmus” kevés okot adott a csodálatra – a nyereszkeskedést és a gátlástalan vállalkozók időszakát, valamint a kevés szerencsés meggazdagodását hozta el –, így egyre erősebb lett sokakban a nosztalgia a „rég, jó dolgok” iránt. A rendszer bukását pedig sok kommunista érzelmű ember eleve egyszerűen a „fehérek” győzelmeként interpretálta. A „fehérek” az 1917-es orosz polgárháborúból származó fogalom, amit később a kommunisták – az ellenforradalmi jelzővel együtt – előszeretettel használtak a rendszer ellenségeire. A fogalom közel százéves továbbélése jól jelzi az orosz társadalom alapvető megosztottságát.

A szovjet idők katonai nagyságához és a katonai erények, valamint a hadsereg mint „elitklub” által nyújtott előnyökhöz képest a kapitalista gazdaság megjelenése sok visszaemlékezésben fájó módon rendezi át a társadalmi hierarchiát. Kritikáik önfelmentő voltak ellenére sem nélkülöznek minden alapot, a posztsovjét térség privatizációs átmenetei között az orosz

egészen kirívó volt: a leghízelgesebb ököljogot a keleties vadsággal párosítva zajlott le. Nemcsak az üzletember és a csencselő korszaka ez, hanem az orosz oligarcharéteg megszületéséé és a gazdaság kriminalizálódásé is. A visszaemlékezések sora egyfajta generációs különbséget is kirajzol: a kommunizmusban továbbra is mélyen hívó, általában a Szovjetunió Kommunista Pártjához és annak nomenklatúrájához egykor közvetlenül is kapcsolódó idősebbek, akik egyfajta idealizmussal gondolnak a múltra, a mások oldalon álló „újongozokat”, a változás nyerteseit az elvtelen gyakorlatiasság és a kalmárvirtus megtestesítőinek látják. Beszámolóikban visszatérően tetten érhető a fogyasztás és az árubőség megvető említése, és ezek szembeállítás a dicső múlttal, a nagyívű szocialista eszmével, sőt egyenesen: a társadalmi jó vagy abszurd módon a szegények és elnyomottak felemelésének ábrándképével. Ezek a vadkapitalizmus rohamtempójában megcsömörlött, a rendszerváltás utáni bösz osztozkodásban és erőszakos haszonszerzésben sikertelen emberek az előző rendszer állatias elnyomására is párás szemmel emlékeznek vissza: a régi jó idők rendjére. Az ő szemükben Gorbacsov egyszerűen áruló. Egyértelműen úgy érzik, hogy a fogyasztás istenével szemben valami magasztosat képviseltek, még az egykori gyárigazgató is úgy definiálja magát, hogy ő a szegény nép elnyomása ellen küzdött. Valójában a kommunizmus a lelki nemesség olcsón szerzett kiválasztottság-érzését árulta, miközben a pult alatt sunyi módon élve kizsigerezte az illetőt.

Az áldozatok visszaemlékezésein túl azon interjúalanyok történeteit olvasva, akik még mindig inkább az egykori szocializmusban hisznek, és ha tehetnék, újra azt választanák, hogy az előző rendszerben éljenek; egyértelmű, hogy többnyire az orosz (vad)kapitalista állapotokkal elégedetlenek, a luxus hajhászásával, a pénz mindenhatóságával. Úgy gondolják, a kommunista vezetők „egy középvállalkozó életszínvonalán éltek” (59), bezzeg a mai orosz oligarchák a mértéktelen tobzódás jelképei. A „kisember” perspektíváját állítják szembe a gazdagok és erősek kíméletlen versenyével. A kommunizmus nosztalgiája így Oroszországban különösen erős, hiszen az országnak igazi demokratikus hagyományai nincsenek, és legtöbbször nem tapasztalták meg a peresztrojkát, majd a Szovjetunió bukását követően a kapitalizmus és a demokrácia hagyományos formáját. Oswald Spengler mondja az oroszokról *A Nyugat alkonyában*, hogy saját kultúrájú nép, amelynek európaisága és nyugatisága csak pszeudomorf. Nehéz lenne vele vitatkozni. Ő ezalatt elsősorban a Nagy Péterhez kötődő reformokat érti, amelyek egyfajta ál-átalakulást hoztak. Nem organikus fejlődés eredményei, hanem egy leginkább külsőségekben megnyilvánuló hasonlást jelentenek az idegen, nyugati kultúrához – ez viszont szükségképpen tökéletlen. Ebből a szempontból hasonló helyzet játszódott le a demokrácia és a kapitalizmus modernkori orosz megvalósulásával is.² A kommunizmus bukása tehát nem volt teljes: a szovjet embertípus megközelítése tovább élt, számára pedig az előző rendszer koherens világmagyarázó elvet kínált, amihez különösen a zavarosnak tűnő jelenben, a társadalmi entrópia idején csábító lehetőség visszanyúlni.

Szvetlana Alekszijejics könyve végtelenül kiábrándító és keserű kórkép. A történetekben a boldogság mindig töredékes és csak időleges. Egy olyan világot ábrázol évtizedek alatt összegyűjtött riportjaiban, ahol gyakran a rendőr is legalább olyan veszélyes, mint a bűnöző. A

² „Olajért nem kapni demokráciát, és azt importálni sem lehet, mint a banánt, vagy a svájci csokit. Elnöki rendelettel sem lehet bevezetni [...] Szabad emberek kellenek hozzá, ilyenek meg nem voltak. Ma sincsenek. Európában kétszáz éve úgy ápolgatják a demokráciát, mint a zöld gyepeket” (471–472).

katona élete olcsó, cserében egy állatias erőszakszervezet része, így ő is úgy érzi, hogy sok mindent megtehet. Szinte minden férfi iszik (vagy az átélt traumák hatására, vagy elkéseredettségéből), mintha nem lenne holnap, amiből szintén sok dolog fakad a munkaképtelenségtől kezdve az erőszakon át az elhalálozás változatos módjaiig. Egyáltalán nem tűnik költői túlzásnak az alkoholizmus nemzeti sportággént való aposztrofálása. Döbbenetes az állandó társadalmi harckészültség,³ a háborúk sorának családokat tizedelő falánksága, valamint a háborúk közti szünetekben a szovjet ideológia nevében a saját népük legyilkolásával foglalatostkodók ádáz légioi. Majd a kapitalizmus nyers, oroszos bevezetésének farkastörvényei és leszámolásai, amik mind nyomot hagytak ezen a népen. Az erőszak mindent áthat, alig vannak nyugalmas évek. Ha mindez nem lenne elég, végképp elkésesítőek a nemzetiségi ellentétekről szóló beszámolók, amik a Szovjetunió végső megreccsenésével egyidőben ütök fel a fejüket. Grúzok, abházok, örmények, azeriek, oroszok, tádzsikok, csecsenek gyilkolják egymást olyan engesztelhetetlen kegyetlenséggel, hogy a gyűlölet szinte kifolyik a lapokon, és belesajdul az ember szíve. Persze Alekszijejics még ezekben a történetekben is megtalálja a csak a valóságban létező abszurdot. Megtalálja a porban, letörölgeti, és irodalmi magasságokba emeli. Ilyen, amikor az egyik grúz–abház összecsapásban lebombázzák a majomházat, és éjszaka a grúzok elkezdnek üldözni valakit, akit abháznak vélnék, meg is sebesítik. De az abházok meg grúzoknak vélik, ők is lönek rá, és kergetik. Reggel derül ki: mindannyian egy sebesült majmot üldöznek. Ekkor mindkét fél gyorsan tűzszünetet hirdet, hogy megmentsék. De az elbeszélő nem rest hozzátenni: „ha ember lett volna, megölik”. Ebben a jelenetben minden benne van.

Végezetül a kötet stílusáról: egyértelműen élőbeszédszerű próza, mintha tényleg interjúkat hallgatna az ember. Bele kell rázódni, és okoz egyfajta szerkezeti töredezettséget, elliptikus szintaxist, ám meg lehet szokni. Szerepelnek azonban olyan részek is a műben, amelyek egyszerre egyediek, de egyúttal kicsit zavaróak is, ezeket jobb híján és kicsit archaizálva „a kórusnak” lehetne hívni. Az utca emberének vagy egy asztaltársaságnak kicsit kakofón hangjai. Az interjúkkal ellentétben nem tudni, melyik állítást ki teszi, ki kire reagál, kivel vitatkozik.

Az egész megközelítésmódnak kifejezetten pszichológiai felhangú vizsgálódás a célja, így a mélyinterjúk nagyon kevés kérdéssel és még kevesebb narrátori értelmező szöveggel jelennek meg. Az író nő egyfajta *monologue interieur* ön keresztül érvényesíti a megszólalok feltáró jellegű önvallomásait. Mindent áthatnak az érzelmek: indulatok, gyász, félelem; az elbeszélések sötét tónusai nagy mennyiségben megterhelőek. Az interjúalanyok maguk értelmezik, helyenként persze irodalmi minőségű képekkel gazdagítva a történelem azon szakaszait, amelyek tanként gázoltak át az életükön. Ez erénye, de egyúttal némiképp korlátja is ennek a fajta epikának. Mindebből azonban egy olyan montázs születik, amely dokumentarista jellegénél fogva hitelesebb érzést kelt, mintha egy szépprózai mű próbálná elvégezni ezt a fájdalmas ön- és társadalomelemzést. Ahogy az író nő maga írja könyve utószavában (ami valójában egy beszélgetés közte és Natalja Igrunova között): „Én nem magát az eszmét próbálom ábrázolni, hanem az eszme fogaskerekei közé került emberi sorsok metafizikai tragédiáját.” Érzékelhető, hogy Sztelana Alekszijejics nem történelmi tablóra törekszik, hanem leásni kíván a fájdalom azon

³ „Mi harcos nép vagyunk. Ez idáig mindig vagy hadakoztunk, vagy háborúra készültünk. Soha nem éltünk másképp. Innen ered ez a háborús lélektani beállítódás. Még békeidőben is minden a háborús módi szerint folyt. Pergett a dob, lengett a zászló” (9).

tárnába, amelyeket betemettek az évek és a keserű tehetetlenség. Ars poeticája szerint: „Az események részleteit, az élet nüanszait kutatom. Engem soha sem maga a jelenség érdekel: nem maga a háború, nem maga Csernobil, nem maga az öngyilkosság. Engem az érdekel, mi történik az emberrel, mit tesz vele az a kor, amiben él. Az érdekel, hogyan viselkedik és hogyan reagál. Mennyi benne a biológia, mennyi benne az őt körülvevő korszak leképeződése, mennyi benne az emberi.”

Világítótorony Malmőben *(Szabó Ákos felvétele)*